

SKILGREININGAR- OG
FLOKKUNARKERFI Í BARNVERND
2. ÚTGÁFA

Barnaverndarstofa, 2012

Efnisyfirlit

SKILGREININGAR- OG FLOKKUNARKERFI Í BARNVERND (SOF) 2. ÚTGÁFA.....	2
HLUTI I. BARN SEM PÓLANDI.....	4
1. VANRÆKSLA.....	4
1.1. LÍKAMLEG VANRÆKSLA.....	4
1.1.1. Döfnunarfeyll (Failure to thrive).....	4
1.1.2. Fæði ábótavant.....	4
1.1.3. Klæðnaði ábótavant.....	5
1.1.4. Hreinlæti ábótavant.....	5
1.1.5. Húsnæði ábótavant.....	5
1.1.6. Heilbrigðisþjónustu ábótavant.....	5
1.2. VANRÆKSLA VARDANDI UMSJÓN OG EFTIRLIT.....	6
1.2.1. Foreldri fylgist ekki nægilega vel með barni sínu.....	6
1.2.2. Barn er skilið eftir eitt án þess að hafa aldur og þroska til þess.....	6
1.2.3. Barn er skilið eftir hjá hæfum aðila en óeðlilega lengi.....	6
1.2.4. Barn er skilið eftir hjá óhæfum einstaklingi.....	7
1.2.5. Barn er skilið eftir hjá óhæfum einstaklingi sem beitir börn ofbeldi.....	7
1.2.6. Foreldri lýsir yfir vilja til að yfirgefa barn eða yfirgefur barn til frambúðar.....	7
1.2.7. Barn verður forsjárlaust vegna fráfalls eða hvarfs foreldris.....	7
1.2.8. Barn er ekki verndað og jafnvel í hættu vegna annarlegs ástands foreldris.....	7
1.2.9. Barni leyft eða hvatt til að taka þátt í ólöglegu eða ósiðlegu athæfi.....	7
1.3. VANRÆKSLA VARDANDI NÁM.....	8
1.3.1. Mætingu barns í skóla ábótavant án inngrips foreldra.....	8
1.3.2. Barn ekki skráð í skóla eða missir mikið úr skóla v/ ólögðmætra ástæðna.....	8
1.3.3. Foreldrar sinna ekki ábendingum skóla um sérfræðiaðstoð fyrir barnið.....	8
1.3.4. Barn skortir ítrekað nauðsynleg áhöld til skólstarfs.....	8
1.4. TILFINNINGALEG VANRÆKSLA.....	9
1.4.1. Foreldri vanrækir tilfinningalegar þarfir barns.....	9
1.4.2. Foreldri örvar hugrænan þroska barns ekki nægilega.....	9
1.4.3. Foreldri vanrækir félagsþroska barns.....	9
1.4.4. Foreldri setur barni ekki eðlileg mörk og beitir það ekki nauðsynlegum aga.....	9
2. OFBELDI.....	10
2.1. BARN BEITT TILFINNINGALEGU OFBELDI.....	10
2.1.1. Barni sýnt viðvarandi neikvætt viðhorf og neikvæðar tilfinningar.....	10
2.1.2. Gerðar óraunhæfar kröfur til barns miðað við aldur þess og þroska.....	10
2.1.3. Barn verður vitni að ofbeldi innan fjölskyldu.....	10
2.2. BARN BEITT LÍKAMLEGU OFBELDI.....	11
2.2.1. Barn beitt ofbeldi viljandi.....	11
2.2.2. Barn beitt óbeinu ofbeldi.....	11
2.2.3. Barn gert að einkennisbera.....	12
2.3. BARN BEITT KYNFERDISLEGU OFBELDI.....	12
2.3.1. Samfarir og / eða munnmök.....	12
2.3.2. Þukl innan klæða á kynfærum.....	12
2.3.3. Horft á kynfæri, kynferðislegar athafnir eða klámfæni.....	12
3. HEILSA EÐA LÍF ÓFÆDDES BARNS ER Í HÆTTU.....	13
3.1. Ofneysla móður á áfengi eða öðrum vímuefnum.....	13
3.2. Móðir verður fyrir ofbeldi.....	13
3.3. Önnur tilvik sbr. 16 gr. barnaverndarlaga.....	13
HLUTI II. ÁHÆTTUHEGDUN BARNNA.....	14
4.1. Grunur um neyslu barns á vímuefnum.....	14
4.2. Grunur um að barn stefni eigin heilsu í hættu.....	14
4.3. Grunur um afbrot barns.....	14
4.4. Grunur um að barn beiti annan einstakling ofbeldi.....	14
4.5. Grunur um erfiðleika barns í skóla.....	14
NIDURSTAÐA KÖNNUNAR MÁLS EFTIR AÐ TILKYNNING HEFUR BORIST.....	15
HEIMILDIR.....	16

SKILGREININGAR- OG FLOKKUNARKERFI Í BARNAVERND (SOF)

2. ÚTGÁFA

*TEKIÐ SAMAN AF: FREYDÍSI J. FREYSTEINSDÓTTUR FÉLAGSRÁÐGJAFI
(MSW, PHD)*

*ÚTGEFANDI: BARNAVERNDARSTOFA
ÁGÚST, 2012.*

Misbrestur í uppeldi barna er yfirleitt viðvarandi mynstur, fremur en einstakur atburður, eins og skilgreining Rogosch, Cicchetti, Shields og Toth (1995) gefur til kynna:

Misbrestur í uppeldi barna felur í sér alvarlega truflun í foreldrahlutverki, og jafnframt verulega truflun í tengslum foreldra og barns, sem getur leitt til alvarlegra aðlögunarferðleika hjá barni eða afbrigðilegs þroska [.....] misbrestur í uppeldi barna felur í sér samkvæmt skilgreiningu, vítaverða, ófullnægjandi eða niðurbjótandi uppeldishætti (bls. 127).

Eins og sjá má á ofantalinni skilgreiningu á misbresti í uppeldi barna, er um talsvert víða skilgreiningu að ræða. Á Íslandi og hinum Norðurlöndunum var skilgreining á misbresti í uppeldi barna talsvert víð og skiptist í tvo meginflokka (Barnaverndarstofa, 2001). Stuttu áður en skilgreiningar- og flokkunarkerfið var unnið hér á landi, var m.a. skoðað hvernig tilkynningarskyldan var túlkuð af hjúkrunarfræðingum og leikskólakennurum í Svíþjóð. Staðfesti það tiltölulega víðar skilgreiningar með skiptingu í þessa sömu tvo meginflokka (Lundén, Broberg og Borres, 2000). Meginflokkarnir á Íslandi voru annars vegar að barn væri þolandi og hins vegar að barn væri gerandi. Undir flokknum þar sem barn var þolandi voru undirflokkarnir; vanræksla, andlegt ofbeldi, líkamlegt ofbeldi, kynferðislegt ofbeldi og misnotkun foreldra á vímuefnum. Undir flokknum þar sem barn var gerandi voru flokkarnir; neysla barns á vímuefnum, barn stefnir eigin þroska og heilsu í hættu, afbrot, skemmdarverk eða árásarhneigð, erfiðleikar barns í skóla, skólasókn áfátt og barn beitir annað barn ofbeldi (Barnaverndarstofa, 2001).

Þrátt fyrir að um tvo meginflokka og nokkra undirflokka hefði verið að ræða undir hvorum flokki fyrir sig, var ljóst að afar mismunandi var á milli sveitarfélaga og jafnvel milli einstakra barnaverndarstarfsmanna hvort og hvernig misbrestur í uppeldi barna var skilgreindur í einstökum tilfellum. Það má sjá af því að hlutfall barnaverndarmála var mismunandi, ekki bara milli landshluta, heldur einnig milli bæjarfélaga í sama landshluta (Barnaverndarstofa, 2001; Freydis Jóna Freysteinsdóttir, 2003). Mikilvægt þótti að bæta samræmi milli sveitarfélaga í skráningu barnaverndarmála og að tekið væri á málum með svipuðum hætti. Til þess var nauðsynlegt að þróa nákvæmt skilgreiningar- og flokkunarkerfi sem verkfæri fyrir barnaverndarstarfsmenn. Brýnt þótti að skerpa á skilgreiningum og flokkun á misbresti í uppeldi barna og auka með því samræmi í skráningu.

Var talið að aukið samræmi myndi hafa í för með sér að

- a) misbrestur í uppeldi barna yrði sýnilegri, bæði fyrir barnaverndarstarfsmenn, foreldra og börn sem hefðu aldur og þroska til að skilja hlutverk barnaverndaryfirvalda

- b) markmið með íhlutun barnaverndaryfirvalda yrðu skýrari og þar af leiðandi yrðu vinnubrögð barnaverndarstarfsmanna markvissari og líklegri til að leiða til betri málsmeðferðar, sem væri sérstaklega mikilvægt þegar mál færu fyrir dómstóla
- c) aukið samræmi yrði meðal sveitarfélaga sem myndi gera samanburð milli sveitarfélaga raunhæfari og auk þess yrðu auknar forsendur til að bera saman fjölda og tegund barnaverndarmála á Íslandi við önnur lönd
- d) með nákvæmari skilgreiningum og flokkun og betra samræmi meðal sveitarfélaga, yrði mun auðveldara að vinna rannsóknir á sviði barnaverndar, auk þess sem rannsóknir á sviði barnaverndar ættu að gefa vísbendingar um hvaða úrræða væri þörf hjá barnaverndaryfirvöldum

Skilgreiningar- og flokkunarkerfið (SOF) var þróað með ofantalin markmið í huga. Það byggir m.a. á bandarískri fyrirmynd, en í Bandaríkjunum hafa víða verið þróuð álíka kerfi (sjá t.d. Iowa Department of Human Services, 1997 og National Institute of Child Health and Human Development, 2000). Einnig byggir SOF kerfið á verkum tveggja fræðikvenna, annars vegar Coohy (t.a.m. 2003) varðandi vanrækslu við umsjón eða eftirlit og Glaser (t.a.m. 2002) varðandi tilfinningalegan misbrest í uppeldi. SOF kerfið er þannig unnið með hliðsjón af þróunarvinnu þessara tveggja fræðikvenna og með hliðsjón af nokkrum bandarískum kerfum og sænska kerfinu.

Barnaverndarstofa fól Freydísi að vinna að gerð SOF kerfis sem tilraunaverkefni sem fór fram á tímabilinu 1. janúar til 31. desember 2004. Eftirtalin sveitarfélög voru þátttakendur: Hafnarfjörður, Kópavogur, Mosfellsbær, Reykjanesbær og Reykjavík. Faglegur bakhópur verkefnisins hittist fjórum sinnum á tímabilinu og var þá farið yfir ábendingar sem fram komu hjá barnaverndarstarfsmönnum sem voru að nota kerfið á viðkomandi stöðum. Í bakhópnum áttu aðild auk Freydísar, einn fulltrúi frá hverju sveitarfélagi og fulltrúi Barnaverndarstofu. Árið 2005 var síðan SOF kerfið tekið í notkun af barnaverndarstarfsmönnum á landinu öllu.

Í þessari útgáfu hafa verið gerðar nokkrar breytingar m.a. hefur flokkurinn; áhættuhegðun – barn beitir ofbeldi verið víkkaður og inniheldur nú tilfinningalegt ofbeldi. Tekin eru dæmi um slíkt ofbeldi í tengslum við niðurstöður rannsóknar Kristnýjar Steingrímsdóttur (2012), en í þeirri rannsókn var mat lagt á flokkun tilkynninga hjá Barnavernd Reykjavíkur. Einnig eru breytingar á floknum Heilsa og líf ófæddis barns er í hættu.

SOF kerfið skiptist enn í tvo aðalhluta, annars vegar þegar barn er þolandi og hins vegar þegar um áhættuhegðun barna er um að ræða. Hvor hluti skiptist í skiptist í flokka og undirflokka þar sem fjallað er um mismunandi tegundir vanrækslu og ofbeldis gagnvart börnum og mismunandi tegundir áhættuhegðunar barna. Þegar fjallað er um börn og foreldra í SOF kerfinu er miðað við skilgreiningu skv. 1. og 3. mgr. 3. gr. barnaverndarlaga nr. 80/2002.

HLUTI I. BARN SEM ÞOLANDI

1. VANRÆKSLA

Vanræksla gagnvart barni er skilgreind sem skortur á nauðsynlegri athöfn, sem leiðir til skaða eða er líkleg til að leiða til skaða á þroska barns. Vanræksla skiptist í eftirfarandi fjóra flokka:

- 1.1. *Líkamleg vanræksla*
- 1.2. *Vanræksla varðandi umsjón og eftirlit*
- 1.3. *Vanræksla varðandi nám*
- 1.4. *Tilfinningaleg vanræksla*

1.1. LÍKAMLEG VANRÆKSLA

Foreldri hefur brugðist skyldu sinni til að sinna grunnþörfum barns.

1.1.1. Döfnunarfeill (Failure to Thrive)	1.1.2. Fæði ábótavant	1.1.3. Klæðnaði ábótavant
1.1.4. Hreinlæti ábótavant	1.1.5. Húsnæði ábótavant	1.1.6. Heilbrigðisþjónustu ábótavant

1.1.1. Döfnunarfeill (Failure to thrive)

„Döfnunarfeill“ lýsir sér í mjög alvarlegu ástandi á börnum oftast undir árgömlum. Helstu einkenni eru þau að barnið þyngist ekki og lengist á við önnur börn, auk þess sem hreyfiþroski þess er langt undir meðaltals hreyfiþroska eðlilegra barna (undir fimmta prósentustigi). Í u.þ.b. 10% tilfella er orsök líffræðileg, t.d. alvarlegur nýrna-hjarta-eða heilagalli. Í öllum öðrum tilfellum er um að ræða afleiðingu á alvarlegri truflun í tengslum foreldra og barns sem kemur fram í alvarlegri líkamlegri og tilfinningalegri vanrækslu barnsins.

Staðfesting á döfnunarfeil verður að koma frá lækni.

1.1.2. Fæði ábótavant

Foreldri hefur ekki gefið barni fæði við hæfi, ekki nægilegt fæði sem nauðsynlegt er miðað við þroska þess, fyrir heilsu barnsins og velferð þess eða of mikið af óhollu fæði. Barn missir oft og ítrekað úr máltíðir eða fær oft og endurtekið ekki nægilega mikinn mat. Dæmi eru eftirfarandi:

- Upplýsingar liggja fyrir um að barn fái ekki nægilega mikinn mat, t.d. barn biður nágranna oft og ítrekað um mat
- Barn fær oft og ítrekað ónægan eða óhollan mat miðað við aldur, þroskaskeið og líkamlegt ástand, sem veldur næringarskortum eða mikilli offitu. Staðfesting á næringarskortum eða offitu þarf að koma frá lækni. Miðað er við BMI stuðul 40 hjá börnum (gríðarleg offita). $BMI = \text{Þyngd}/\text{Hæð}^2$ í öðru veldi. T.d. $67/(1,7)^2 = 23,2$
- Barn á unglingsaldri borðar óreglulega þannig að það hefur áhrif á heilsu þess og þroska eða fær ekki nægilega mikinn mat án athugasemda foreldra.

1.1.3. Klæðnaði ábótavant

Foreldri gætir þess ekki að barnið sé klætt á fullnægjandi hátt miðað við heilsu þess og velferð. Dæmi eru eftirfarandi:

- Fatnaður barnsins of lítill eða of þröngur og veldur barninu óþægindum, t.d. of litlir skór sem meiða fætur barnsins
- Fatnaður barnsins er ekki nógu hlýr miðað við veður og barnið því ekki verndað gegn kulda á fullnægjandi hátt
- Barn á unglingsaldri klæðir sig í ósamræmi við veðurfar eða á þann hátt sem þykir ekki í samræmi við aðstæður án þess að foreldrar leiðbeini unglingum um viðeigandi klæðnað

1.1.4. Hreinlæti ábótavant

Foreldri hefur ekki gætt þess að hreinlæti barns sé fullnægjandi fyrir heilsu þess og velferð. Hreinlæti er alvarlega ábótavant t.d. ef

- Barn er baðað svo sjaldan að það lykti
- Fatnaður barns er mjög óhreinn
- Barn er ekki tannburstað reglulega og tennur barnsins því mjög óhreinar
- Barn á unglingsaldri þrífur sig ekki eða tannburstar sig ekki og fær ekki aðhald foreldra til að gera slíkt

1.1.5. Húsnæði ábótavant

Foreldri hefur ekki séð barni fyrir fullnægjandi húsnæði, sem nauðsynlegt er fyrir heilsu þess og velferð. Birtingarform geta verið:

- Ekkert húsnæði eða athvarf
- Óíbúðarhæft húsnæði
- Óhreinlæti, t.d. uppsafnaðar matarleifar, eða ekki hægt að ganga eðlilega um íbúðina vegna óreiðu
- Líkamlegt öryggi barna í hættu, t.d. vegna þess að rafmagnsleiðslur eru opnar eða að það vantar öryggishlið við tröppur
- Skortur á nauðsynjum fyrir eðlilegt heimilishald, t.d. rafmagni eða hita

1.1.6. Heilbrigðisþjónustu ábótavant

Foreldri sinnir ekki þörf barnsins fyrir heilbrigðisþjónustu. Dæmi um þetta er:

- Staðhæfing fagaðila í heilbrigðiskerfinu um að mælt hafi verið með tiltekinni meðferð barns sem foreldri hefur ekki fylgt eftir (nema að annar fagaðili hafi mælt með einhverju öðru sem stangast á við fyrirmæli hins)
- Staðhæfing fagaðila í heilbrigðiskerfinu um að barn hafi haft viðvarandi sjúkdóm eða verið í viðvarandi ástandi sem eðlilegt getur talist að þarfnist meðferðar sem ekki var veitt og ástand barnsins hefur því versnað

Ofantalin atriði eiga einnig við um geðheilbrigðisþjónustu sem barnið þarf á að halda. Dæmi um þetta er:

- Staðhæfing frá fagfólki skóla eða öðru fagfólki sem sýnir að mælt er með mati á andlegri heilsu barns, t.d. greind eða geðrænu ástandi, vegna hegðunar barns, staðhæfinga þess eða útlits sem gefur til kynna frávik sem foreldri hefur ekki sinnt.
- Greining fagaðila innan geðheilbrigðisgeirans á tilfinningalegu ástandi barns og fyrirmæli um tiltekna meðferð t.d. lyfjagjöf, sem foreldri hefur ekki sinnt.

1.2. VANRÆKSLA VARÐANDI UMSJÓN OG EFTIRLIT.

Foreldri veitir barninu ekki nauðsynlega umsjón og eftirlit og því hefur öryggi barns og velferð verið í hættu. Þetta á við þegar barnið hefur ekki líkamlega, hugræna eða tilfinningalega burði til að vernda sig sjálft í aðstæðunum

<u>1.2.1.</u> <u>Foreldri fylgist ekki nægilega vel með barni sínu</u>	<u>1.2.2.</u> <u>Barn er skilið eftir eitt án þess að hafa aldur og þroska til þess</u>	<u>1.2.3.</u> <u>Barn er skilið eftir hjá hæfum aðila en óeðlilega lengi</u>
<u>1.2.4.</u> <u>Barn er skilið eftir hjá óhæfum einstaklingi (þó ekki einstaklingi sem beitir börn ofbeldi)</u>	<u>1.2.5.</u> <u>Barn er skilið eftir hjá óhæfum einstaklingi sem beitir börn ofbeldi</u>	<u>1.2.6.</u> <u>Foreldri lýsir yfir vilja til að yfirgefa barn eða yfirgefur barn til frambúðar</u>
<u>1.2.7.</u> <u>Barn verður forsjárlaust vegna fráfalls eða hvarfs foreldris</u>	<u>1.2.8.</u> <u>Barn er ekki verndað og jafnvel í hættu vegna annarlegs ástands foreldris s.s. vímuefnaneyslu</u>	<u>1.2.9.</u> <u>Barni leyft eða hvatt til að taka þátt í ólöglegu eða ósiðlegu athæfi</u>

1.2.1. Foreldri fylgist ekki nægilega vel með barni sínu

Foreldri er til staðar en fylgist ekki nægilega vel með barni sínu þannig að það getur farið sér að voða. Það hefur ekki skynjað yfirvofandi eða mögulega hættu og hefur ekki gert fullnægjandi ráðstafanir til að vernda barn gegn skaða. Dæmi eru eftirfarandi:

- Barn er skilið eftir á skiptiborði án viðverðu foreldra, í sundlaug/heitum potti eða öðrum álíka stað, þar sem lífi barns og heilsu er hætta búin.
- Barn er ekki fest tryggilega í bíl í bílstól eða með öryggisbelti eftir því sem við á eftir aldri barns.
- Barn er skilið eftir í barnavagni fyrir utan heimili, veitingastað eða á öðrum stað og grætur án þess að heyrist í því eða því sinnt.

1.2.2. Barn er skilið eftir eitt án þess að hafa aldur og þroska til þess

Barn er skilið eftir án eftirlits og án þess að hafa aldur og þroska til t.d. á heimili eða í bifreið.

1.2.3. Barn er skilið eftir hjá hæfum aðila en óeðlilega lengi

Barn er skilið eftir hjá hæfum aðila en er ekki sótt á tilsettum eða umsömdum tíma, eða ekki er ákveðið hvenær barnið verði sótt og sá sem passar barnið telur sig hafa passað það óeðlilega lengi. Einnig getur verið um að ræða að barn sé óeðlilega mikið í pössun hjá mismunandi aðilum.

1.2.4. Barn er skilið eftir hjá óhæfum einstaklingi

Barn er skilið eftir hjá óhæfum umönnunaraðila. Dæmi um það er t.d., ef sá sem annast á barnið hefur ekki aldur og þroska til að annast það, er þroskaskertur, í annarlegu ástandi vegna áfengis eða eiturfjaneyslu eða haldinn alvarlegum geðsjúkdómi sem gerir hann óhæfan til að annast barn.

1.2.5. Barn er skilið eftir hjá óhæfum einstaklingi sem beitir börn ofbeldi

Foreldri hefur fengið einhvern til að gæta barns sem það veit að hefur eða er sterklega grunaður um að hafa beitt barni líkamlegu eða kynferðislegu ofbeldi (e. failure to protect). Viðkomandi þarf ekki að hafa verið dæmdur fyrir brotið, þar sem erfitt getur verið að sanna sekt og sýknun sannar ekki sakleysi.

1.2.6. Foreldri lýsir yfir vilja til að yfirgefa barn eða yfirgefur barn til frambúðar

Foreldri segist ekki vilja eiga barn sitt eða vilja losna við það, rekur það t.d. út af heimilinu. Foreldri skilur barn sitt eftir án þess að ætla að sækja það (e. abandonment), t.d. úti á víðavangi, á veitingastað eða á almenningssalerni. Foreldri reynir að svipta sig lífi og er eitt um forsjá barnsins.

1.2.7. Barn verður forsjárlaust vegna fráfalls eða hvarfs foreldris

Barn verður forsjárlaust vegna fráfalls foreldra, vegna sjálfræðissviptingar foreldris eða foreldri er handtekið eða hverfur af öðrum ástæðum, þannig að það getur ekki sinnt umönnun barnsins.

1.2.8. Barn er ekki verndað og jafnvel í hættu vegna annarlegs ástands foreldris

Barn er ekki verndað og hættu búin vegna annarlegs ástands foreldra, sem getur komið fram á margan hátt. Dæmi eru:

- a) Barn er látið verða vitni af annarlegu ástandi foreldris vegna mikillar áfengis- eða vímuefnaneyslu.
- b) Barni er hættu búin þar sem foreldri keyrir með það í bíl undir áhrifum áfengis eða annarra vímuefna.

1.2.9. Barni leyft eða hvatt til að taka þátt í ólöglegu eða ósiðlegu athæfi

Barni er leyft eða jafnvel hvatt til þess að hálfu foreldris að taka þátt í ólöglegu eða ósiðlegu athæfi, t.d. innbrotum, þjófnaði, áfengis-og vímuefnaneyslu eða vændi.

1.3. VANRÆKSLA VARÐANDI NÁM

Foreldrar sinna ekki skólagöngu eða námi barn síns eða sjá ekki til þess að barnið sinni því.

<u>1.3.1.</u> <u>Mætingu barns í skóla ábótavant án inngrips foreldra</u>	<u>1.3.2.</u> <u>Barn ekki skráð í skóla eða missir mikið úr skóla v/ ólögættra ástæðna</u>
<u>1.3.3.</u> <u>Foreldrar sinna ekki ábendingum skóla um sérfræðiaðstoð fyrir barnið</u>	<u>1.3.4.</u> <u>Barn skortir ítrekað nauðsynleg áhöld til skólastarfs</u>

1.3.1. Mætingu barns í skóla ábótavant án inngrips foreldra

Barn mætir illa í skóla og foreldrar láta það afskiptalaust.

1.3.2. Barn ekki skráð í skóla eða missir mikið úr skóla v/ ólögættra ástæðna

Barn er ekki skráð í skóla eða missir mikið úr skóla vegna ólögættra ástæðna, t.d. af því það er að passa yngra systkini eða af því foreldri vaknar ekki til að koma barninu á réttum tíma í skólann.

1.3.3. Foreldrar sinna ekki ábendingum skóla um sérfræðiaðstoð fyrir barnið

Skóli vísar barni í greiningu vegna gruns um námsörðugleika eða í sértæka þjónustu vegna námsörðugleika sem foreldri sinnir ekki s.s. lesgreining, stærðfræðigreining.

1.3.4. Barn skortir ítrekað nauðsynleg áhöld til skólastarfs

Barn skortir ítrekað nauðsynleg áhöld til skólastarfs, t.d. bækur, leikfímiföt eða sundföt

1.4. TILFINNINGALEG VANRÆKSLA

Foreldrar sinna ekki tilfinningalegum þörfum barns, hugrænni og félagslegri örvun eða ögun barns.

<u>1.4.1.</u> <u>Foreldri vanrækir tilfinningalegar þarfir barns</u>	<u>1.4.2.</u> <u>Foreldri örvar hugrænan þroska barns ekki nægilega</u>
<u>1.4.3.</u> <u>Foreldri vanrækir félagsþroska barns</u>	<u>1.4.4.</u> <u>Foreldri setur barni ekki eðlileg mörk og beitir því ekki nauðsynlegum aga</u>

1.4.1. Foreldri vanrækir tilfinningalegar þarfir barns

Foreldri bregst seint og illa við tilfinningalegum þörfum barns síns þegar það þarfnast umönnunar eða stuðnings, t.d. þegar ungabarn grætur eða þegar barn þarfnast stuðnings foreldris vegna utanaðkomandi áfalls. Greinilegur skortur er á eðlilegri tengslamyndun foreldris og barns.

1.4.2. Foreldri örvar hugrænan þroska barns ekki nægilega

Foreldri örvar ekki hugrænan þroska barns. Foreldri sniðgengur tækifæri til að kenna barni og örva hugrænan þroska þess, lætur jafnvel eins og það heyrir hvorki í barninu né sjái það. Sjálfstæði barns fær litla örvun og barnið því svo ofverndað að það hefur áhrif á þroska þess.

1.4.3. Foreldri vanrækir félagsþroska barns

Foreldri örvar ekki félagslegan þroska barns heldur stuðlar að félagslegri einangrun fjölskyldunnar eða truflar ítrekað tilraunir barns til að vingast við jafnaldra.

1.4.4. Foreldri setur barni ekki eðlileg mörk og beitir það ekki nauðsynlegum aga

Foreldri setur barni ekki eðlileg mörk og beitir því ekki aga. Þetta leiðir til þess að barnið sýnir mikinn hegðunarvanda, gengur illa í skóla og á í félagslegum erfiðleikum.

2. OFBELDI

Ofbeldi gagnvart barni er skilgreint sem athöfn af hálfu foreldris eða annars aðila, sem leiðir til eða er líklegt til að leiða til skaða á þroska barns. Ofbeldi skiptist í eftirfarandi þrjá flokka:

- 2.1. *Barn beitt tilfinningalegu ofbeldi*
- 2.2. *Barn beitt líkamlegu ofbeldi*
- 2.3. *Barn beitt kynferðislegu ofbeldi*

2.1. BARN BEITT TILFINNINGALEGU OFBELDI

Foreldri eða annar aðili, gerir lítið úr barni, gerir óraunhæfar kröfur til barns, fær barn til að sinna sínum þörfum eða lætur það verða vitni að ofbeldi.

<u>2.1.1.</u> <u>Barni sýnt viðvarandi neikvætt viðhorf og neikvæðar tilfinningar.</u>	<u>2.1.2.</u> <u>Gerðar óraunhæfar kröfur til barns miðað við aldur þess og þroska</u>	<u>2.1.3.</u> <u>Barn verður vitni að ofbeldi innan fjölskyldu</u>
---	---	---

2.1.1. Barni sýnt viðvarandi neikvætt viðhorf og neikvæðar tilfinningar.

Foreldri eða annar aðili leggur það í vana sinn eða beitir því í refsingarskyni að koma fram við barn á ómanneskjulegan eða niðurlægjandi hátt. Dæmi um slíkt eru eftirfarandi:

- sífellt sett út á eiginleika barns, svo sem útlit þess eða skap
- sífellt sett út á það sem barnið gerir, t.d. heimalærdóm og heimilisstörf
- notuð neikvætt hlaðin orð við barn, t.d. fífl, asni, hálfviti, o.s.frv.
- barni send barni rafræn skilaboð, t.d. í formi SMS skilaboða, þar sem tilfinningalegu ofbeldi er beitt
- barni neitað um mat, svefn eða aðrar nauðsynjar í refsingarskyni

2.1.2. Gerðar óraunhæfar kröfur til barns miðað við aldur þess og þroska

Foreldri eða annar aðili gerir of miklar kröfur til barns miðað við aldur þess og þroska. Dæmi um slíkt eru eftirfarandi:

- ætlast til þess að barn klæði sig sjálft áður en eðlilegt getur talist að barn klæði sig sjálft hjálparlaust.
- barn er notað til að fullnægja tilfinningalegum eða líkamlegum þörfum hins fullorðna t.d. styðja foreldri sem glímir við erfiðleika, fylgjast með fjármálum heimilisins og sjá um megnið af heimilisstörfum. Í slíkum tilvikum er um hlutverkasknúning að ræða (e. role reversal).
- barn ekki virt sem sjálfstæður einstaklingur, heldur fremur sem framlenging á hinum fullorðna eða notað honum til framdráttar.
- ekki er tekið tillit til þarfa barnsins sem sjálfstæðs einstaklings, heldur gert ráð fyrir að barnið sé með sömu þarfir og langanir og hinn fullorðni.

2.1.3. Barn verður vitni að ofbeldi innan fjölskyldu

Barn verður vitni að ofbeldi milli annarra, t.d. líkamlegu eða kynferðislegu ofbeldi milli foreldra, foreldra gagnvart systkini, milli systkina barnsins eða barni gagnvart foreldri.

2.2. BARN BEITT LÍKAMLEGU OFBELDI

Líkamlegt ofbeldi á sér stað þegar barn er meitt viljandi á einhvern hátt eða þegar ofbeldi er beitt á óbeinan hátt.

2.2.1. Barn beitt ofbeldi viljandi	2.2.2. Barn beitt óbeinu ofbeldi	2.3. Barn gert af einkennisbera (e. Munchausen syndrome by proxy)
--	--	---

2.2.1. Barn beitt ofbeldi viljandi.

Líkamlegt ofbeldi á sér stað þegar barn er meitt viljandi. Í þessum tilvikum er mikilvægt að athuga samræmi frásagnar barnsins og t.d. foreldris um hvernig meiðslin atvikuðust, ef um meiðsli er að ræða.

Dæmi um líkamlegt ofbeldi getur verið:

- Slá barn með flötum lófa, kýla barn með hnefa, sparka í barn, henda hlut í barn.
- Brenna barn t.d. með því að setja hönd eða fót í sjóðandi vatn, eða setja logandi sígarettu á húð þess
- Binda barn niður svo það getur ekki losað sig
- Hrista ungabarn eða slá því utan í vegg

Dæmi um sýnilega áverka sem barn getur hlotið vegna ofbeldis eru t.d.

- Hrufl/skráma, marblettir, blaðra vegna bruna
- Augnáverkar, t.d. aðskilin sjónhimna
- Roði, sár, upphleypt svæði á húð eða rák t.d. eftir barsmíð eða belti
- Ör eftir áverka

Dæmi um áverka sem geta mögulega ekki verið sýnilegir en sem fagaðili í heilbrigðiskerfi hefur greint hjá barni (listinn er ekki tæmandi):

- Tognun á ökkla
- Heilaskemmdir,
- Skemmdir á líffærum vegna vísvitandi eitrunar
- Augnáverkar
- Vísbendingar um tilraun til kæfingar
- Sprunga í beini
- Innri kviðarhols- eða brjósthols meiðsli
- Annar miðtaugakerfisskaði
- Rifin hljóðhimna
- Einkennamynstur barns sem hefur verið hrist eða skellt utan í eitthvað (e. Shaken baby syndrome)
- Viðvarandi blæðing eða blóðkúla

2.2.2. Barn beitt óbeinu ofbeldi

Líkamlegt ofbeldi getur einnig komið fram án þess að foreldri eða annar aðili beiti ofbeldi með beinum hætti.

Dæmi um slíkt er eftirfarandi:

- Barni hefur verið byrjað eitru
- Barni gefið hættulegt lyf án læknisráðs
- Barni gefinn skemmdur matur eða látið borða eigin saur eða annað sem ætla má að geti skaðað barnið eða verið því hættulegt

2.2.3. Barn gert að einkennisbera

Foreldri eða annar aðili fer með barn til nokkurra/margra lækna til þess að fá fyrir það lyf eða lækniáðgerðir án raunverulegra veikinda eða vegna veikinda sem eru tilkomin vegna einhvers sem hinn fullorðni hefur gert (e. Munchausen syndrome by proxy).

Pegar grunur er um áverka af þessu tagi er nauðsynlegt að fara með barnið til læknis og fá nákvæma lýsingu frá fagaðila í heilbrigðiskerfi á meiðslum og faglegt álit hans á orsökum einkennanna.

2.3. BARN BEITT KYNFERÐISLEGU OFBELDI

Foreldri eða annar aðili beitir barn kynferðislegu ofbeldi ef það fær barn til að sinna sínum kynferðislegu þörfum eða annarra eða misbýður barni með kynferðislegum athugasemdum eða athöfnum.

Kynferðislegt ofbeldi gagnvart barni felur í sér:

- Kynferðislega athöfn gagnvart barni eða með barni innan 15 ára aldurs með eða án vilja barnsins.
- Kynferðislega athöfn gagnvart eða með barni 15 ára eða eldra án vilja barnsins.

Hér er flokkað eftir alvarleika í þrjá flokka. Undir hverjum flokki eru tekin dæmi (listinn er ekki tæmandi):

2.3.1. Samfarir og /eða munnmök	2.3.2. Þukl innan klæða á kynfærum	2.3.3. Horft á kynfæri, kynferðislegar athafnir eða klámefni.
---	--	---

2.3.1. Samfarir og / eða munnmök

- Munnmök við barn eða munnmök barns við foreldri eða annan aðila
- Samfarir foreldris eða annars aðila og barns (í leggöng eða endaparm)

2.3.2. Þukl innan klæða á kynfærum

- Þukl innan klæða á kynfærum og svæðum nálægt kynfærum barns, t.d. brjóstum, maga, rassi og lærum
- Barn fengið til að þukla eða káfa innan klæða á einhverjum fullorðnum t.d. á kynfærum, svæðum nálægt kynfærum, s.s. brjóstum, maga, rassi og lærum

2.3.3. Horft á kynfæri, kynferðislegar athafnir eða klámefni

- Barni sýnd kynfæri í þeim tilgangi að örva sig kynferðislega
- Barn er látið horfa á kynferðislegar athafnir
- Horft er á kynfæri barns eða á barn þegar það er fáklætt, t.d. þegar barn fer á salerni, í bað eða er í rúmi sínu, eða fær barnið til að fækka klæðum í þeim tilgangi að örva sig eða barnið kynferðislega
- Þukl og káf utan klæða á kynfærum og svæðum nálægt kynfærum þess, t.d. brjóstum, maga, rassi og lærum
- Barn fengið til að þukla eða káfa á fullorðnum einstaklingi utan klæða, á kynfærum og svæðum nálægt kynfærum, t.d. brjóstum, maga, rassi og lærum
- Teknar eru myndir af barni í þeim tilgangi að örva aðra kynferðislega
- Klámefni sem er visvitandi haft í návist barns eða sýnt barni, t.d. klámblöð, myndbönd sem innihalda klám eða klámefni á vefnum
- Klúrir brandarar sagðir í návist barns
- Barni send klúr SMS skilaboð

3. HEILSA EÐA LÍF ÓFÆDDES BARNIS ER Í HÆTTU

Foreldri setur ófætt barn sitt í hættu með athæfi sínu.

<u>3.1. Ofneysla móður á áfengi eða öðrum vímuefnum</u>	<u>3.2. Móðir verður fyrir ofbeldi</u>	<u>3.3. Önnur tilvik sbr. 16 gr. barnaverndarlaga</u>
---	--	---

3.1. Ofneysla móður á áfengi eða öðrum vímuefnum.

Verðandi móðir hefur neytt áfengis eða annarra vímuefna sem finnast hjá móður á meðgöngu. Barn ber við fæðingu einkenni vegna áfengisneyslu móður á meðgöngu (e. fetal alcohol syndrome). Dæmi um vímuefni eru: áfengi, kókaín, heróín, amfetamín, E-töflur, kannabis s.s. hass, hassolía og maríjúana/gras (efni sem innihalda THC) og samsett eða blönduð ólögleg lyf.

3.2. Móðir verður fyrir ofbeldi.

Ófæddu barni er hættu búin vegna ofbeldis sem móðir verður fyrir á meðgöngu af hálfu maka. Móðir slítur ekki sambandi við ofbeldisfullan maka, þrátt fyrir að heilsu og þroska ófædeds barns sé hættu búin vegna endurtekinna barsmíða af hálfu makans gagnvart verðandi móður.

3.3. Önnur tilvik sbr. 16 gr. barnaverndarlaga.

Heilsa og líf ófædeds barns getur verið í hættu vegna þess að móðir sinnir ekki eftirliti á meðgöngu eða vegna þess að móðir sinnir því ekki að næra sig og um leið barn sitt. Staðfesting á næringarskorti þarf að koma frá lækni. Oft á tíðum er um næringarskort að ræða ef móðir er í vímuefnaneyslu.

HLUTI II. ÁHÆTTUHEGÐUN BARNNA.

Áhættuhegðun barns er skilgreind sem athöfn eða skortur á athöfn barns sem veldur barninu sjálfu eða öðrum skaða eða er líkleg til að valda því eða öðrum skaða. Í áhættu felst að auknar líkur séu á óæskilegri þróun þegar um áhættuhegðun barna er að ræða. Oftast er um börn eldri en 13 ára að ræða í þessum hluta.

4.1. Grunur um neyslu barns á vímuefnum	4.2. Grunur um að barn stefni eigin heilsu í hættu	4.3. Grunur um afbrot barns
4.4. Grunur um að barn beiti annan einstakling ofbeldi	4.5. Grunur um erfiðleika barns í skóla, skólasókn áfátt	

[4.1. Grunur um neyslu barns á vímuefnum](#)

Dæmi um vímuefni önnur en áfengi eru sníff af lími, e-pillur, kókaín, LSD, amfetamín, maríjúana/gras, hass, heróín. Einnig getur verið um að ræða lyf úr apóteki sem tekin eru inn í of stórum skömmtum með því markmiði að komast í vímu, t.d. sjóveikistöflur, magnlytöflur, ritalín og þunglyndislyf.

[4.2. Grunur um að barn stefni eigin heilsu í hættu](#)

Barn sýnir tilburði til að skaða sjálft sig, t.d. með því að veita sjálfu sér áverka, reyna að svipta sig lífi, vera á vergangi eða í stroki, eða með alvarlega átröskun.

[4.3. Grunur um afbrot barns](#)

Barn virðir ekki útivistartíma þrátt fyrir viðleitni foreldra. Barn tekur þátt í eða fremur glæpi, s.s. innbrot, umferðalagabrot, skemmdarverk og þjófnað.

[4.4. Grunur um að barn beiti annan einstakling ofbeldi](#)

Sjá skilgreiningar og dæmi undir „Líkamlegt ofbeldi“, „Kynferðislegt ofbeldi“ og „Tilfinningalegt ofbeldi“. Einungis mjög alvarleg tilfelli falla hér þó undir tilfinningalegt ofbeldi, s.s. ógnanir með áhöldum, t.d. hnífi, líflátshótanir og þess háttar.

[4.5. Grunur um erfiðleika barns í skóla](#)

Barn mætir illa í skóla, sinnir illa heimalærdómi eða mætir ekki með áhöld sem nauðsynleg eru í skóla, þrátt fyrir að foreldri reyni eftir bestu getu að stuðla að því að barnið sinni námi sínu á eðlilegan hátt.

NIÐURSTAÐA KÖNNUNAR MÁLS EFTIR AÐ TILKYNNING HEFUR BORIST

Mikilvægt er að könnun sé unnin eins vel og unnt er til þess að niðurstaðan verði sem skýrust, hvort sem um er að ræða staðfestingu á misfellum í aðbúnaði barna eða áhættuhegðun barns eða ekki og hvers konar aðgerða sé þá þörf. Taka skal saman greinargerð um framkvæmd könnunarinnar og niðurstöður þar sem m.a. kemur fram hvaða úrbætur eru nauðsynlegar og settar fram tillögur að heppilegum úrræðum ef því er að skipta sbr. 21. gr. Reglugerðar nr. 57/2004 um málsmeðferð fyrir barnaverndarnefnd. Í þeim tilvikum sem þörf er á sérstökum úrræðum skal unnið að því að gera áætlun í samvinnu við foreldra og/eða barn. Í þeim tilvikum sem samvinna næst ekki skal gera einhliða áætlun.

1. **Staðfest. Ekki þörf á frekari aðgerðum.** Könnun leiðir í ljós að um misfellur í aðbúnaði barns, eða áhættuhegðun, hefur verið að ræða, en ekki er þörf á frekari aðgerðum í málinu.
2. **Staðfest. Þörf á áætlun ásamt stuðningsúrræðum.** Könnun leiðir í ljós að um er að ræða misfellur í aðbúnaði barns eða áhættuhegðun og þörf er á stuðningsúrræðum með viðeigandi áætlun í máli barns, þar sem samvinna er við forsjáradila.
3. **Staðfest. Þörf á áætlun ásamt einhliða áætlun um þvingunarúrræði.** Könnun leiðir í ljós að um er að ræða misfellur í aðbúnaði barns eða áhættuhegðun og þörf er á úrræðum með viðeigandi áætlun í málinu, þar sem ekki hefur náðst samvinna við foreldra og/eða barn sem náð hefur 15 ára aldri.
4. **Ekki staðfest, vafi. Máli lokað.** Um misfellur í aðbúnaði barns eða áhættuhegðun gæti verið að ræða, en könnun leiðir hvorki í ljós að svo sé með óyggjandi hætti, né að svo sé ekki. Ekki taldar forsendur fyrir áætlun ásamt stuðningsúrræðum og máli er lokað.
5. **Ekki staðfest. Máli lokað.** Könnun leiðir í ljós að ekki er um misfellur í aðbúnaði barns eða áhættuhegðun barns að ræða. Máli er lokað.

HEIMILDIR:

Barnaverndarlög nr. 80/2002.

Barnaverndarstofa. (2001). *Ársskýrsla 2000*. Reykjavík: Barnaverndarstofa.

Coohey, C. (2003). Defining and classifying supervisory neglect. *Child Maltreatment*, 8(2), 145-156.

Freydís Jóna Freysteinsdóttir. (2003). Skilgreiningar og flokkun á misfellum á umönnun og uppeldisskilyrðum barna. Í F.H. Jónsson (Ritstj.), *Rannsóknir í félagsvísindum IV, félagsvísindadeild* (bls. 181-189). Reykjavík: Félagsvísindastofnun Háskóla Íslands, Háskólaútgáfan.

Glaser, D. (2002). Emotional abuse and neglect (psychological maltreatment): A conceptual framework. *Child Abuse & Neglect*, 26, 697-714.

Iowa Department of Human Services. (1997). *Child protective handbook*. Des Moines: Iowa Department of Human Services.

Knutson, J.F. (1995). Psychological characteristics of maltreated children: Putative risk factors and consequences. *Annual Review of Psychology*, 46, 401-431.

Kristný Steingrímisdóttir. (2012). *Skilgreiningar-og flokkunarkerfi í barnavernd: Mat á flokkun tilkynninga hjá Barnavernd Reykjavíkur*. Reykjavík: Háskóli Íslands (óbirt MA ritgerð).

Lundén, K., Broberg, A. Og Borres, M. (2000). *Hur tolkar BVC-sjuksköterskor och barnomsorgspersonal anmälningsskyldigheten enligt § 71 Socialtjänslagen? Rapport 2: 2000*. Gautaborg: Psykologiska institutionen Göteborgs Universitet.

National Institute of Child Health and Human Development. (2009). *Critical issues and future directions in the development of classification and definition systems for child abuse and neglect*. Bethesda, MD: National Institute of Child Health and Human Development.

Reglugerð um málsmeðferð fyrir barnaverndarnefnd nr. 57/2004.

Rogosch, F.A., Cicchetti, D., Shields, A og Toth, S.L. (1995). Parenting dysfunction in child maltreatment. Í M.H. Bornstein (ritstjóri), *Handbook of parenting: Vol. 4. Applied and practical parenting*. New Jersey: EA.

Svavar Sigmundsson (ritstjóri). (1988). *Íslensk samheitaorðabók*. Reykjavík: Oddi.